

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2012

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 12.

PFESESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C: Luambo	(40)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
4. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Hune khethekanyo inwe na inwe ya fhelela hone ni talele.
6. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
7. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
8. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.
9. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
10. Khethekanyani zwifhinga zwanu nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: Minetse ya 45
KHETHEKANYO YA B: Minetse ya 30
KHETHEKANYO YA C: Minetse ya 45

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1**

Shumisani TSHIBVELEDZWA TSHA A na TSHA B kha u fhindula mbudzo dzi tevhelaho.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

Mudzimu o sika muthu muñwe na muñwe a tshi mu funa; a dovha a mu ñea vhudifhinduleli kha vhumatshelo hawe. Kha zwothe zwine muthu a zwi tama u zwi bveledza u tea u tou dipalela. A hu na fhethu na huthihi hune ha toda muthu a tshi gungulela muñwe muthu kha u sa bvelela hawe naho a tshi nga vha e mubebi wawe. Tshivenda tshi ri khokhonya i la maanda ayo. Muthu kha thanye a diitele vhumatshelo hawe ene muñe, ha tei u sedza kha vhañwe vhane a vha nga mu fhi tshithu. Ri si hangwe uri hu na vhomutandangauwe ri wane makwati, vha u tshutshudza vha tshi ri ri fane; vhenevho ri tea u vha thanyela musi ri tshi fhaa vhumatshelo hashu.

Thanyani wa ngei musanda, ene o vha na mashudu nge a vha na vhabebi vhane vha pfesesa kha zwa pfunzo. Naho o vha muthu wa u sa tou konesa, u kondelela hawe na mafulufulu e vhabebi vhawe vha a tavha khae o mbo di bvelela kha pfunzo dzawe. Ene u vhalala o vha a tshi vhalala niwana wa vhatu, lo vha li tshi tou khesekehe o donolela kha one mabambiri. Mukegulu vho vha vha tshi tou mu hambudza na u la zwiliwa. Zwino a si zwenezwi a tshi khou vhalwa kha vhatu vhane vha vha na zwavho.

Mudzunga ene o tou fa ene muñe, khotsi awe Vho-Mulelu vho vha vha sa divhi na muñango wa tshikolo. Tshavho vho vha vha tshi toda uri a ye kholomoni. Vho vha vha tshi mu tevhela na tshikoloni vha tshi ri kha ye u lisa kholomo vhunga vha tshi ri tshikolo a tshi liwi. Naho zwo ralo ho ngo lata tshovha, o di ya tshikoloni. E malisoni bugu yo vha i tshi dzula i tshandani. Kholomo dzi tshi khou fula enevho u vha a tshi khou la maiwalo. O ri a tshi phasa sekondari bazari dza tou mu lwela. Henengei yunivesithi ndi he a phasa nga ñaledzi. Nazwino hu pfi u khou ranga phanda likampani li si na vhukono, tshelede i tou baba khae. Nwana wa vhatu vhumatshelo hawe o tou dipalela.

Mutshutshu u a dina kha vhatu. Alidzuli ene o tenda zwa mutshutshu a dzhena vhuhadzi nga thoho, a ri o lu fukula ludzula lwa Vhanyai. A si zwi divhe uri ha ngo langana na Mudzimu kha tshivhalo tsha maduvha a muñe wawe. Ngoho o mu sia vhusiwanani na zwikope zwiraru. Wa u shavhedza vhana e ndi bva vhubvo. Hone malume vho mu thusa nge vhe tshikolo a tshi alutshelwi, vhuzelelani tshikoloni. Minwaha i si mingana, a vho dimangala o no vha mugudisi wa vhana vha phuraimari. Ngoho vhana vhawe vho wana vho thusalea, na zwino vha vho tou kapula mapfura nga lebula. Matsina muthu arali a tenda u laiwa naho o vha o xedza vhutala ndilani u a fhedza o bvelela. Alidzuli a si onoyu o zwi kona.

Mulisa ene naho zwa mabammbiri o vha a tshi khou zwi tama, zwo sokou sea zwi tshi tanama. Ho tou thusa makhulu nga nyeletshedzo yavho ya uri kha ite mishumo ya zwanda. Ngauri o vha e niwana a no thetshelesa, o mbo di ita mishumo ya zwanda. Tshifhinga tshi si tshingana, o mbo di vula feme yawe ya u vhadza fanitshara. Na zwino hu pfi vha mavhengele enea mahulwane vha oda fanitshara yavho khae. Nwana wa vhatu na zwino u tou vha tshigwili tshi si na vhukono. O dovha hafhu a thoma na bindu la vhuendedzi. Bisi dzawe dzi dzula dzi ndilani ngauri u na tshanda tsha u kona u fara vhanameli vhadzo. Vhumatshelo hawe o kona u vhu khwathela zwavhudi a sa fheli mbilu, a dovha a vha muthu wa u kondelela zwothe naho zwi tshi vhavha hani.

Vhana vhashu sedzani kha shango line na dzula khalo, vha songo kondelelaho a hu na tshe vha bvedza. Vhumatshelo hanu vhu zwandani zwanu, arali zwi tshi konda humbelani Wa tadulu u do ni thusa a ni nea vhutali na bvelela, tenda na lata vhubva.

- 1.1 Ndi nnyi ane a pfi o sika muthu a tshi mu funa? (1)
- 1.2 Ndi vhabebi vha nnyi vhe vha vha vha tshi pfesesa zwa pfunzo? (1)
- 1.3 Vhambedzani vhushaka vhune ha vha hone vhukati ha Mudzunga na Vho-Mulelu. (2)
- 1.4 Bulani zwithu ZWIVHILI zwe zwa todou thithisa Mudzunga u isa phanda na tshikolo. (2)
- 1.5 Talutshedzani zwe zwa itisa uri Mulisa a vhe ramabindu. (2)
- 1.6 Talutshedzani masiandaitwa e a bvelela kha Alidzuli musi o litsha zwa tshikolo a ita zwa vuhadzi. (2)
- 1.7 Talutshedzani muhumbulo une wa diswa nga murero wo talelwaho mafhungoni aya. (2)
- 1.8 Talutshedzani mulaedza muhulwane une wa wanala mafhungoni aya. (2)
- 1.9 Fhindulani iyi mbudziso nga u nanga phindulo yo teaho kha mutevhe we na newa afho fhasi:
- Mutshudeni we a tou nanga bazari ine a funa kha nnzhi dze a vha a tshi khou neiwa ndi ...
- A Thanyani.
B Alidzuli.
C Mudzunga.
D Mutshutshu. (1)

- 1.10 Ni a tendelana na na zwe mukegulu vha vha vha tshi itela niwana wavho Thanyani? Tikedzani. (2)
- 1.11 Ni nga ri mini nga zwe Vho-Mulelu vha vha vha tshi farisa zwone niwana wavho? Tikedzani vhuimo haṅu. (3)

TSHIBVELEDZWA TSHA B

Mulanga	Rofhiwa
	
Mulanga:	Nṅe ngoho ṅamusi ndo tsha na khoḥheni, ndi ḍo edela tshidele.
Rofhiwa:	Kha ri takale, hu u shuma ro shuma.
Mulanga:	Hone nṅe ndo fhedza ndo zwi pfa. Ndo rali a thi khou takala ndi ndoṭhe, na vhabebi vhanga vha khou takala na nṅe.
Rofhiwa:	Kha ri tou livhuwa pfariso ya Mudzimu.
Mulanga:	Khonani, kha ri ise phanda na pfunzo dzashu.
Rofhiwa:	Heyo ndi mbuno khonani yanga.

- 1.12 Vhathu vha re afho tshifanyisoni ndi vha mbeude? (2)
- 1.13 Ndi mini zwe vha fara nga zwanda zwavho? (1)
- 1.14 Vhushaka vhune ha vha hone vhukati ha avha vhathu ndi vhufhio? (1)
- 1.15 Ni vhona unga avha vhathu vho takalela mini? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)
- 1.16 Vhupfiwa haṅu kha nyimele yo raliho ndi vhufhio? Tikedzani. (3)

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO 2**

No humbelwa uri ni talutshedze vhagudi vha tshikolo tsha hanu **zwithu zwine zwa tea u itwa nga mutshudeni ane a khou thoma u ya yunivesithi** hu u itela u kona u phuletshedza kha vhutshilo na pfunzo ya yunivesithi.

Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u riwala mbuno dza SUMBE dzine dza tea u wanala kha tshipitshi tshanu tsha u laya vhagudi.

NDAELA:

1. Nwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfallaho, tshivhalo tsha maipfi anu TSHI SONGO PADA 70.
2. Nomborani mafhungo anu u bva kha 1 u swika kha 7.
3. Nwalani mbuno NTHIHI kha fhungo linwe na linwe.
4. Shumisani maipfi ANU.
5. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheleloni a manweledzo/samari yanu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C**ZWITHU ZWINE ZWA TEA U ITWA NGA MUTSHUDENI ANE
A KHOU THOMA U YA YUNIVESITHI**

Yunivesithi ndi tshiimiswa tsha pfunzo dza ntha. Tshi na milayo yatsho. Mutshudeni a re kha riwaha wa u thoma yunivesithi kha divhe dzharata yotho uri a si diwane a khou u xela.

U tea u wana tshibugwana kana burotsha ine ya vha na zwidodombedzwa zwothe zwa iyo yunivesithi. Hezwi zwi mu thusa u sa do ita zwa phambana nadzo, a vho diwana o no wela khomboni nga mulandu wa u shaya ndivho.

Muthu u tea u divha vhatu vhane a khou guda navho pfunzo dzawe. Khavho ndi hone hune a do nanga khonani dzine dza vha na thuso. Kha takalele vhane vha ri pfunzo ndi ifa.

Musi pfunzo dzi tshi thoma mutshudeni kha divhone e muthu ane a sa fhidze u ya kilasini ngauri vhanwe vha vhagudisi u sa yi kilasini vha a u thatha u si tsha riwala mulingo wavho.

Yunivesithi ndi tshiimiswa tshine tsha divhelwa u vha na laiburari ya u vhalela khayoy na bugu dzine matshudeni vha dzi shumisa. Hafha ndi hone hune mutshudeni a tea u hu dalela vhusiku na masiari.

Mutshudeni kha takalele u vhala na vhañwe matshudeni nga u didzhenisa kha zwigwada zwa u vhala. Hezwi zwi a mu thusa kha u gudisana na u tutuwedzana kha zwa pfunzo.

Fhethu huñwe hune a nga wana thuso hone ndi musi o wana vhukondi a ya a dalela lekitshara wawe ngauri vhunzhi ha malekhithara vha a funa u thusa vhagudi vhavho.

Hezwi zwothe zwe zwa bulwa afho ntha, na zwiñwe, arali mutshudeni a zwi tevhela ha nga vhuyi fhedzi, u do vhuya na mifhululu.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: LUAMBO**MBUDZISO 3**

Talelani khungedzelo (TSHIBVELEDZWA TSHA D) i re afho fhasi ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khayoy.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

SEKONDARI YA MUNDI
HAYA HA MVELAPHANDA

Hu tangedzwa vhana vhothe
U bva kha gireidi ya 8 u swika gireidi ya 12
Mvelelo ndi dza ntha miwaha yothe

Vhagudisi vha hone vha funza na dodo la phasa.
Mbadelo ya hone ndi dzhia-wo-lala!!!!

Ndi u bva kha **R550,00** nga nwedzi arali vha na vhana vha no fhira vhararu tshikoloni itshi

U wana zwinzhi vha kwame:
Mashudu: 015 965 2092
079 737 8357
mashudun@gmail.com

- 3.1 Nani khephusheni ya khungedzelo iyi. (1)
- 3.2 Ndi mini tshine tsha khou kungedzelwa? (1)
- 3.3 Sumbedzani ndeme ya u shumisa lifurase lo talelwaho kha iyi khungedzelo. (2)
- 3.4 Talutshedzani uri ndi ngani hu na he ha shumiswa fonto thukhu kha iyi khungedzelo. (1)

3.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u nanga phindulo yo teaho:

Vhana vhane vha tangedzwa ndi vha u bva kha gireidi ...

A 8 na 9.

B 8 u ya 12.

C 8 na 12.

D 8 u ya kha 11.

(1)

3.6 Tlutshedzani ndivho khulwane ya iyi khungedzelo.

(2)

3.7 Ni tshi sedza iyi khungedzelo, ni vhona i tshi kunga vhavhali vhayo? Tikedzani.

(2)

[10]

MBUDZISO 4

Talelani khathuni (TSHIBVELEDZWA TSHA E) i tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso no disendeka khayoy:

TSHIBVELEDZWA TSHA E

4.1 Vhathu avha vha khou amba nga ha mini. Tikedzani.

(2)

4.2 Bulani buḁo LITHIHI kha ayo ane a khou haseledzwa nga hao afho kha khathuni.

(1)

4.3 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u nanga phindulo yo teaho:

Vhathu vha re afho kha tshifanyiso ndi ...

A vha^hannga na vhasidzana.

B vha^hannga vhararu na musidzana muthihi.

C mu^hannga muthihi na vhasidzana vhararu.

D vha^hannga vha^hana.

(1)

4.4 Muambi wa u thoma na wa vhararu hu na hune vha fhambana hone zwi tshi kwama mabu^o. Zwi sumbedzeni.

(2)

4.5 Vhu^udipfi ha avha vhathu vha re kha iyi khathuni ni vhona vhu hani? Tikedzani phindulo ya^u.

(2)

4.6 Khathuni iyi yo livhiswa kha vhonnyi, nahone i tu^utuwedza mini khavho?

(2)

[10]

MBUDZISO 5

5.1 Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA F) a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso:

TSHIBVELEDZWA TSHA F

Kha muvhundu wa Tshilombe vhakegulu vha hone vho dⁱselwa muhumbulo nga vha madzangano a bola uri vha vhe na thimu yavho ya bola hu u itela u dⁱmvumvusa. Thimu yo vha yo d^ala vhakegulu vhahulwane. Dzangalelo l^e l^a vha hone l^o ita uri vha dalele fhethu ho fhambanaho ngauri vho vha vhe vhomakone kha zwa u dzudzanya nyendo. Vho vhuya vha dalela na lwanzheni hu mafhungo a u dⁱmvumvusa. Vhe lwanzheni Maemu o vha a tshi bika zwiliwa na n^ama yo omiswaho. Musi vhakegulu vha tshi khou tamba mu^tavhani wo vha u tshi zwi vhona zwauri nangoho mapfene o tsitsa vhana. Vhaⁿwe vho vha vha tshi vha vho tou phasha mu^tavhani. Li tshi kovhela Maemu o vha a tshi ri: “Vhakegulu, kha ri tu^uwe l^o kovhela.” Vha tshi takuwa hafho lwanzheni **vha livha hune vha edela hone**. Zwe zwa vha zwi tshi takadza kha vhakegulu ndi musi vha tshi pfa vharangaphanda vhavho kha zwo^the.

5.1.1 Neani tshiduna tsha ipfi **vhakegulu** li fhungoni li pfalaho.

(1)

5.1.2 Topolani li^taluli liⁿe l^a khou t^alula vhakegulu kha iyi ndima ni li shumise fhungoni la^u.

(2)

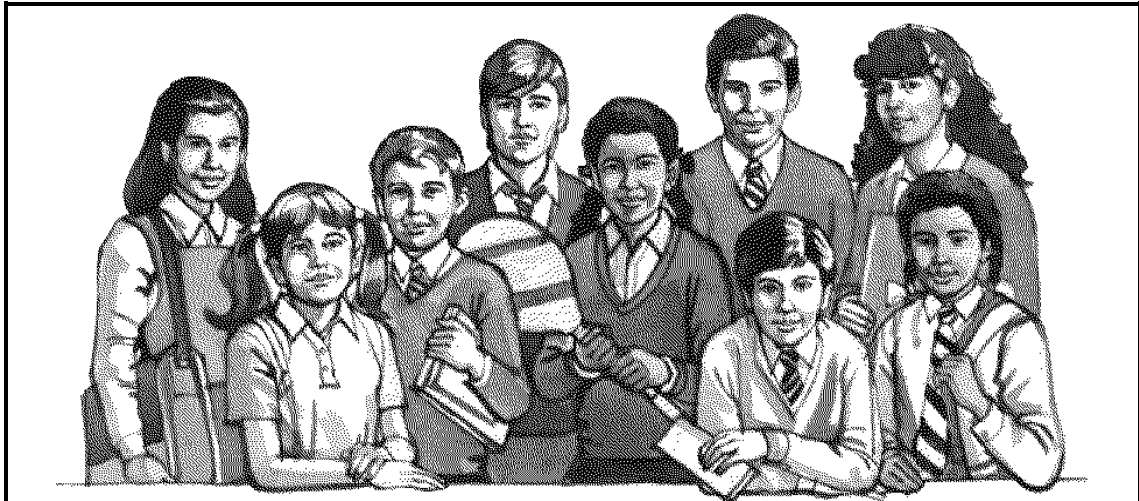
5.1.3 Mafhungoni aya hu na li^tanganyi **ngauri**. Inwi li shumiseni fhungoni l^o teaho.

(1)

- 5.1.4 Nwalani fhungo lo swifhadziwaho/sendamiswaho li kha tshifhinga tsho fhelaho. (2)
- 5.1.5 Thomani fhungo li tevhelaho nga ipfi: **Zwiliwa ...**
Maemu o vha a tshi bika zwiliwa. (2)
- 5.1.6 Nwalani fhungo li tevhelaho kha luambo lwa u vhiga:
Maemu o ri: “Vhakegulu kha ri tuwe lo kovhela.” (2)
- 5.1.7 Sedzani tsumbo i tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso i no tevhela:
Tsumbo: Mbudziso: Alidzuli u dzula **kule** ngeno Vhudza a tshi dzula ...
Phindulo: Kulesa.
Mbudziso: Thimu ya vhakegulu yo vha yo **takala** ngeno ya vhabvana yo ... (1)
- 5.1.8 Nangani likateli lo teaho maipfi o swifhadzwaho/sendamiswaho afho fhungoni li tevhelaho:
Maemu o vha a tshi vha bikela vhuswa na **nama yo omiswaho**.
A Mukusule
B Zwigwada
C Mukoki
D Tshivhindi (1)
- 5.1.9 Topolani murero wo shumiswaho mafhungoni aya ni dovhe ni u shumise fhungoni lo teaho. (2)

- 5.2 Talelani tshifanyiso tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

Vhana vha itshi tshikolo vha sumbedza vha vhana vha re na mikhwa yavhuḁi. Arali muḁwe a khakha a vha ri koḁo zwo mu nyelisa. Vha a mu khuthadza vha dovha vha mu thusa. Vha tshi vhala vha a thusana hune muḁwe a kundelwa hone. U tshi sedza u wana na mitambo vha tshi tamba vhothe.

- 5.2.1 Topolani *liitana* line la sumbedza uri avha vhana vha a shumisana kha mishumo ya tshikolo ni dovhe ni li shumise fhungoni. (2)
- 5.2.2 Itshi tshifanyiso tshi sumbedza avha vhana vha sa holedzani, zwino inwi topolani linyanyu line la sumbedza u holedza ni dovhe ni li shumise fhungoni. (2)
- 5.2.3 Vhumbani fhungombumbano LITHIHI nga mafhungotswititi o newaho afho fhasi.
- Vhasidzana vha tshino tshikolo vha na mikhwa. Vhatukana vha tshino tshikolo vha na mikhwa. (2)

[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80